

Professori Ilkka Virtanen

Juhlapuhe Vaasan Suomalaisen Klubin Itsenäisyyspäivän matineassa
Vaasan Upseerikerholla 6.12.2007

Agricolan sivistysnäkemyksestä ja toiminnasta perusta maamme itsenäistymiselle

Tänään on kulunut 90 vuotta siitä, kun runsaat sata vuotta Venäjän keisarikuntaan autonomisena suuriruhtinaskuntana kuuluneen Suomen eduskunta antoi itsenäisyysjulistuksen, joka merkitsi maamme valtiollista irrottautumista vallankumouksen pyörteisiin joutuneesta emämaastaan. Venäjän uusi hallitusvalta tunnusti Suomen itsenäisyyden vuoden 1917 viimeisenä päivänä, Ranska ja Ruotsi 4.1.1918 ja Saksa kaksi päivää myöhemmin. Maamme itsenäisyyden katsotaan kuitenkin alkaneen tuosta julistuksesta, jonka vuosipäivästä näin on tullut Suomen itsenäisyyspäivä.

Itsenäisyyspäivämme vietossa ovat perinteisesti korostuneet toisaalta nuo 90 vuotta sitten sattuneet tapahtumat, jotka johtivat itsenäisyytemme saavuttamiseen, ja toisaalta niitä runsaat 20 vuotta myöhemmin seuranneet kohtalon vuodet, jolloin itsenäisyytemme oli ensin talvisodan 105 päivän aikana ja lopulta jatkosodan viimeisinä kuukausina äärimmäisen vakavasti uhatuna. Keskuudessamme on vielä – tosin päivä päivältä vähenevä määrä – veteraaneja, joiden ponnistelujen ja henkilökohtaisten uhrausten ansiosta itsenäisyytemme kyettiin kuitenkin säilyttämään. On oikein ja arvokasta, että heidän isäntänsä hyväksi antamaansa panosta ainakin muutaman kerran vuodessa (kansallisen veteraanipäivänä, kaatuneitten muistopäivänä, puolustusvoimain lippujuhlapäivänä, itsenäisyyspäivänä) näkyvästi muistetaan.

Tiedostan itsekin syvästi edellä mainitsemieni tapahtumien ja niissä vaikuttaneiden henkilöiden merkityksen maamme itsenäisyysdellemme. Vapaaehtoisena maanpuolustuksen ja veteraanien parissa toimivani olen voinut niistä myös eri yhteyksissä käsitellä. Tällä kertaa valitsin itsenäisyyttä käsittelevän puheeni aiheen kuitenkin hieman toisin. Tar kastelen nimittäin ajanjaksoa keski- ja uuden ajan taitteessa 1500-luvun puoleessa välissä, jolloin luotiin ensimmäiset tosiasialiset edellytykset paljon myöhemmin toteutuvalla itsenäisyysdellemme. Erityisesti tarkastelen yhtä henkilöä, jonka ajatusmaailmalla, kirjoituksilla ja teoilla oli käännteentekevää merkitystä näiden edellytysten syntymiselle. Kyseessä on Mikael Agricola, jonka kuoleman 450-vuotismuistovuotta olemme tänä vuonna viettäneet.

Emil Wikströmin Agricola-patsaan uusvalos Turun tuomiokirkon eteisessä.
Kuva Hannu Aaltonen. Agricola 2007.

Mikael Agricola oli harvinaisen lahjakas kielimies, oppinut teologi ja laajatehtoinen humanisti. Viipurin koulun käytyään hän toimi aluksi Turun piispan kirjuriina ja myöhemmin kanslerina. Suoritettuaan Saksassa maisterin tutkinnon hän palasi Tukholman kautta Suomeen ja toimi ensin Turun katedraalikoulun rehtorina ja myöhemmin Turun piispana. Agricolalla oli suuri vaikutusvoima, jonka nykyajan säilyneet teokset todistavat kiinnostuksesta kaikkiin tieteidenaloihin alkaen antiikin kirjallisuudesta aina luonnontieteisiin, juridiikkaan ja lääketieteeseen saakka. Kotimaisten suomen ja ruotsin lisäksi Agricola osasi latinan, saksaa, kreikkaa ja hepreaa.

Agricola on merkittävästi vaikuttanut suomalaisen sivistykseen ja yhteiskuntaan, mutta hänen kuolemansa jälkeen nuo saavutukset aika pitkälle unohdettiin. Vasta kansallisromantiikan myötä 1800-luvulla hänen ansionsa suomalaisena suurmiehenä tunnustettiin. Aluksi kiinnitettiin huomiota erityisesti hänen työhönsä uskonpuhdistajana ja suomalaisen kirkollisen elämän uudistajana. Myöhemmin alettiin arvostaa myös hänen ainutlaatuisia työtään suomen kielen ja sen sanaston kehittäjänä sekä suomenkielisen kirjallisuuden luoja ja sitä kautta yleisen sivistystason edistäjänä. Agricolan kolmas,

ko Pariisin maailmannäyttelyn teosarja, urheilijoidemme suomalaisina saavuttamat menestykset ensimmäisissä olympialaisissa ja monet muut tuon ajan vastaavat esimerkit toivat omaleimaisen kansakuntamme koko maailman tietoisuuteen. Suomalainen kansallinen identiteetti on muotoutunut vahvasti luterilaisen kirkon, kansankielisen kirjallisuuden ja kansanopetuksen sekä omintakeisen kulttuurimme pohjalta, ja juuri Mikael Agricola on antanut näihin kaikkiin erittäin vahvan panoksen. Agricolan aikana tekemä pioneeri työ vaikuttaa yhä niin suomen kieleen, suomalaiseen kirjallisuuteen, kirkolliseen elämään kuin yhteiskuntaan laajemminkin.

Tarkastelen seuraavassa esimerkkinä Agricolan v. 1543 ilmestynyttä ”aapista”, Abckiriaa, ensimmäistä painettua suomenkielistä teosta. Teoksesta otettiin aikanaan kolme eri painosta. Eri painoksista säilyneiden osien perusteella on voitu koota kokonaisuus, millainen tuo painetun suomenkielisen kirjallisuuden aloittanut teos oli. Jo kirjan ensimmäiseltä sivulta, kansilehdeltä on löydettävissä useita – aikanaan suorastaan mullistavia – opetuksen ja oppimisen liittyviä ajatuksia. Nämä ajatukset sopivat nykyaikana tulkittuina mainioksi ohjenuoraksi myös tämän päivän koulutusta tarkasteltaessa.

Runomuotoon laaditun tekstin ensimmäinen virke ”Oppe nyt wanha / ia noori / joilla ombi Sydhen toori” eli nykykielellä ilmaistuna ”Opi nyt vanha ja nuori, joilla on sydän tuore (=oppimaan avoin mieli)” on kuin suoraan tämän päivän koulutusfilosofia, se on mitä hienoin elämänsä oppimisen ylistyslaulu.

Vieläkin mullistavampi ajatus sisältyy seuraavan virkkeen loppuun ”iotta taiddat Somen kielen”. Agricolan mukaan oppi oli tarkoitettu paitsi vanhoille ja nuorille, niin ennen kaikkea koko kansalle, siis myös

Ja quin Sokia eroijta caruat
nijn tyhmet wisust kiriat aruat.
yxi sano ombi wäret.
toijnen tas laijtta ilman märet.
Colmas hylke, ia caiki sylke.

Ele polghe Kiria quin Sica
waicka henes on wehe wica.

Professori Ilkka Virtanen

Syntynyt 4.1.1944 Paimiossa. Filosofian tohtori (Turun yliopisto 1977). Professori (talousmatematiikka), dekaani (teknillisen saavutuksen tiedekunta), Vaasan yliopisto

• Maanpuolustuksen tieteellisen seuran puheenjohtaja (MATINE) systeemiaanlyysijäsen 2002–2005, puheenjohtaja 2006–2009

• Vaasan läänin maanpuolustusyhdistys ry:n hallituksen jäsen 1995–2000

• Österbottens Försvarsgille – Pohjanmaan Maanpuolustuskilta ry:n puheenjohtaja 1997–

• Kansallisen Veteraanipäivän valtakunnallisen pääjuhlan järjestelytoimikunnan jäsen 1997–1998

• Valakaavan esikujana Vaasan Rannikkopatteriston viimeisen saapumisjärjestyksen valtalaisuudessa Vaasan kirkossa 27.2.1998

• Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin perinteiden liitto ry:n valtuuskunnan jäsen 1998–

• Vaasan Kiltapiiri ry – Vasa Gillesdistrikt rf, hallituksen jäsen 2002–

Kunniamerkit ja huomionsoitukset (maanpuolustustoimintaan liittyvät)

• Kaartin Pataljoonan Kunniakirja n:o 67, 1971

• Maanpuolustusmitali 1993

• Suomen Leijonan komentajamerkki 1994

• Sotilasansiomitali 1994

• Vaasan Sotilasläänin ansioplatetti 1994

• Kansallisen Veteraanipäivän Tammenlehvä-ansioplatetti 1998

• Österbottens Försvarsgille - Pohjanmaan Maanpuolustuskilta rf:n ansiomitali n:o 44, 2001

• Vapausandori Perinneliiton Sininen risti 2002

• Maanpuolustuskiltojen Liitto ry:n pronssinen ansioristi 2004

• Suomen Reserviupseeriiliton hopeinen ansiomitali 2006

• Suomen Sotaveteraaniliiton ansioplatetti 2006

pelkästään suomen kieltä taivalle kansan enemmistön muodostavalle rahvaalle. Ennen Agricolan aikaa kaikki oppiminen oli tapahtunut latinaksi ja oppikirjat olivat olemassa vain latinankielisinä, mistä syystä kirjallinen oppiminen oli vain pienen kansanosan saavutettavissa.

Opetus ja oppiminen ei tietenkään ollut mahdollista ilman asiaankuuluvaa opetusmateriaalia. Oppiminen suomen kielellä edellytti

suomenkielistä opetusmateriaalia. Abckiriaa myötä tämänkin asian kuntoon laittaminen sai alkusysäyksen eli kuten Agricola itse toteaa ”Lue sijs hyue Lapsi teste / Alcu oppi ilman este”, oppimiseen tarkoitettua materiaalia puuttuminen ei enää ollut esteenä opin tielle lähdele. Agricola itse tiedosti tämän kirjallisen pioneeri työnsä vaikeudet ja puolustautui mm. myöhemmässä Rukouskirjassaan moittijoi- taan vastaan:

Niin kuin sokea erottaa värit,
niin tyhmit kirjoja ymmärtävät.
Yksi sanoo: ”Tässä on vääää”,
toinen moittii ilman määrää,
kolmas hylkii, kaikki sylkee.

Älä polje kirjaa kuin sika,
vaikka siinä on jokunen vika.

Jos irrotetaan Agricolan teksti siitä tiukasta sidonnaisuudesta kirkkoon ja uskontoon, mikä tuohon aikaan oli vallitsevana, Abckirjan kansilehden loppulauseeseen "Niite muista Elemes aina / nin Jesus sinun Armons laina" voidaan tulkita tarkoittavan yleisemmin sitä, että opintielle lähtijällä ja oppimansa muistavalla ja oppiansa käytäntöön soveltavalla oli edessään hyvä tulevaisuus. Agricola on näin todennut yksilötasolla sen, mitä nykyään pidetään esim. kansakunnan tasolla keskeisenä: menestys perustuu tietoon ja osaamiseen.

Agricolan kirjallinen tuotanto käsittää kaikkiaan yhdeksän suomenkielistä teosta. Tämän Turun hiippakunnan suurimmaksi osaksi rahoittaman julkaisuohjelman keskeisenä tavoitteena oli saada Raamattu ja jumalanpalvelustekstit kansankielelle sekä ajan myötä opettaa kansa lukemaan. Teossarjan toisena ilmestynyt lähes 900-sivuinen Rukouskirja käsittää rukousten ja virsien lisäksi mm. kalenteriosaston, joka sisältää itse kalenterin lisäksi hyödyllistä yleistietoa astrologiasta, astronomiasta, luonnontieteestä, lääketieteestä ja teologiasta. Agricolan toiminta ulottui näin kirkollisen toiminnan lisäksi myös muille yhteiskunta- ja elinkeinoelämän alueille vähän samaan tapaan kuin tunnetun pohjalaisen papin, poliitikon ja talousmiehen Anders Chydeniuksen toiminta runsaat 200 vuotta myöhemmin.

Agricolan kirjallisena päätyönä pidetään Uuden testamentin suomennosta. Varsinainen käännoksen lisäksi teos sisältää Rukouskirjan tapaan muita osia, joissa mm. kerrotaan kristinuskon tulosta Suomeen sekä kuvataan Suomen maakuntia, heimoja ja murteita. Agricolan kunnianhimoisena tavoitteena oli kääntää koko Raamattu suomeksi, mutta taloudellisista syistä tämä päämäärä ei toteutunut. Kustaa Vaasan harjoittama kirkkopoliittikka peruutti kirkon omaisuuden ja verotulot kruunulle, joten hiippakunnalla ei enää ollut varaa kustantaa kirjallisuutta. Kruunulta puolestaan ei tullut käännöstöyöhön minkäänlaista rahoitusta.

Mikael Agricolan rooli rauhanneuvottelijana on vielä huonosti tunnettu. Ruotsin ja Venäjän välillä 1323 solmittu Pähkinäsaaren rauhajan rajalinja oli paikoitellen epämuääräinen ja kumpikin valtio pyrki lisäämään omia alueitaan. Jatkuvasta epä-

varmuudesta johtuva väkivaltaisuus purkautui lopulta laajoiksi hävitysretkiksi erityisesti Karjan kannaksella ns. Riittamaan alueella, joka sijaitsi rajajokena olevan Siestarjoen molempien haarojen välissä. Vuosina 1554–1557 maat kävivät alueen hallinnasta sodan, joka päättyi eräänlaiseen tasapeliin. Kumpikaan osapuoli ei ollut tarpeeksi voimakas voittaakseen kamppailun ja työntäkkeen rajan halumaansa suuntaan. Perusongelma valtakuntien välillä, epäselvästi merkitty rajalinja, jonka yli suomalainen uudisasutus oli leveällä rintamalla työntynyt, jäi siksi ratkaisematta. Kun Ruotsi ja Venäjä ryhtyivät syksyllä 1556 hieromaan rauhaa keskenään, oli molempien tavoite sama, saavuttaa status quo ante bellum eli sotaa edeltänyt tila. Molemmat osapuolet ilmoittivat heti alkuun virallisesti, etteivät ne tavoitelleet aluelaajennuksia. "Emme tavoittele mitään sellaista, mikä ei oikeudella kuulu meille, vaan tyydyimme siihen, minkä kaikkivoipa Jumala on meille antanut", kirjoitti Kustaa Vaasa I:lle (Julmalle) lokakuussa 1556. Ja tsaari vastasi Kustalle melkein samoin sanoin Ruotsin rauhanneuvottelijoille suomasnaan audienssissa Moskovassa maaliskuussa 1557: "Emme halua Ruotsin kunninkaan alueita itsellemme, vaan tyydyimme, niin kuin oikeudenmukaisen hallitsijan tulekin tehdä, omiin alueisiin, jotka Jumala on joskus meille antanut".

Konkreettiset rauhanneuvottelut ulottettiin vuodenvaihteessa 1556–57. Kustaa Vaasan lähettämää noin 100 henkeä käsittävää rauhanvaltuuskuntaa johtivat kunninkaan lanko Sten Leijonhufvud ja Upsalan arkkipiispa Laurentius Petri. Valtuuskuntaan kuului myös Turun piispa Mikael Agricola Suomen edustajana. Agricolalla ei kuitenkaan ollut aiempaa diplomaattista kokemusta eikä myöskään hyviä tietoja Venäjän kulttuurista, kielestä tai uskonnosta. Hänen roolistaan rauhanvaltuuskunnassa ei ole tarkkoja tietoja, ilmeisesti hän kuitenkin oli mukana tekemässä diplomaattisia päätöksiä. Agricolan tiedetään tavanneen tsaari Iivana Julman kahdesti virallisessa yhteydessä. Asiakirja, johon Agricola on todennäköisesti painanut jälkensä, on lähettäläiden 13. maaliskuuta tsaarille jättämä kirjelmä. Kun otetaan huomioon Agricolan kirjallinen toiminta, kirjelmän teksti "Pyydämme nöyrimmin Venäjän kaikkivoivalta keisarilta, että mitään hyökkäilyjä ei tapahdus meidän kunninkaalisen majesteettimme rajaseudulla asuvia alamaaisia vastaan, kuten on liikaakin sattunut, ja toivomme, että nämä rajan asukkaat saisivat kuten ennenkin kyntää omia peltotiaan, viljellä omia maitaan

ja kalastella omissa kalavesissään, jotka sijaitsevat valtakunnan rajan Ruotsin puolella" on perustellusti katsottu hänen laatimukseen.

Agricola nimettiin rauhanvaltuuskuntaan ilmeisestikin erinomaisen Suomen olojen tuntemuksensa takia. Suomi oli tullut hänelle tutuksi Turun hiippakunnan esimiehenä, ensin epävirallisena johtajana ja lopuksi kunninkaan nimittämänä piispana. Kustaa Vaasan määräyksestä Agricola teki hiippakunnassaan tarkastusmatkoja, joiden tärkeimmisenä tavoitteena oli luetteloida seurakuntien omaisuus kruunulle takavarikoitavaksi. Tarkastusmatkoillaan Agricola tuli tietoiseksi venäläisten suorittamista rajanylityksistä sekä uudisalueiden tuhoamisista ja surmantöistä. Mm. Kalajoelle ulottuneella Pohjanmaan tarkastusmatkallaan hän sai tiedon kolmensadan hengen surmasta Oulujärven alueella. Myös Kalajoen kirkkoherra oli tapettu, ja vaikka suoraista näyttöä ei ollutkaan, sekin tihuteko sopi panna venäläisten tiliin.

Rauhanneuvottelijana toimiminen jäi Mikael Agricolan viimeiseksi tehtäväksi. Yli kolme kuukautta kestänyt Venäjän matka oli kokonaisuudessaan tavattoman raskas. Valtuuskunnan palatessa kotimaahansa Mikael Agricola kuoli Kuolemajärven Kyrönniemellä 9.4.1557 ja hänet haudattiin Viipuriin.

Arvoisat kuulijat! Suomi siirtyi kohtaan päättyvään itsenäisyytensä 90. juhlavuoteen Euroopan unionin puheenjohtajamaan roolista. Suomi on vakinnuttanut asemansa yhtenä kehittyneiden maiden johtavana kansakuntana ja valtiona. Maamme taloudellinen kilpailukyky on maailman ykköskäsoa. Peruskoulumme saavutuksia tullaan ihastelemaan kautta maapallon, uusimmat Pisa-tutkimusten tulokset vain vahvistavat asemaamme. Pohjoismaiseen traditioon perustuva hyvinvointiyhteiskuntamme saa niin ikään laajaa tunnustusta. Tähän kaikkeen on päästy vuosisatojen määrätietoisella työllä. Keskeisenä elementtinä on kansakunnan korkea osaamisen ja yleisen sivistyksen taso. Agricolan luoman opin mukaan osaminen ja sivistys tulee saattaa koko kansan omaisuudeksi. Tehtävämme on jatkaa näitä perinteitä. Se luo meille nykyajan mahdollisuuden antaa oma panoksemme kalliisti lunastetun itsenäisyytemme hyväksi. Toivotan kaikille kuuliaille hyvää Itsenäisyyspäivää 90 vuotiaan itsenäisen Suomen kunniaksi.

Pääasialliset lähteet:
Simo Heininen: Mikael Agricola, Elämä ja teokset, Edita, Helsinki 2007.
Oma kieli, oma mieli. Agricola 2007 -juhlavuosi. <http://www.agricola2007.fi/>

Jakobstads Songarbröder oli juhlavuoden kunniaksi mukana. Erityisen kiitosmaininnan ansaitsee, 33 vuotta kuoroa luotsannut, emeritus kuoronjohtaja Carey Lillkung joka joutui tarttumaan tahtipuikkuun kylmiään ja selviytyi tehtävästään loistavasti.

Suomi 90 vuotta -konsertti Pietarsaareissa veteraaneille

Jo kolmannen kerran järjesti Lions Club Pietarsaari, yhteistyökumppaneineen, Veteraaneille suunnatun konsertin Keski-Pohjanmaan Ammattikorkeakoulun Pietarsaaren yksikön tiloissa.

Käytännön järjestelyistä vastasivat AMK:n markkinointi- ja opiskelijat ja tauolla tarjosi Citymarket Pietarsaari kakukahvit. Vakiintuneeseen tapaan oli LC Pietarsaari järjestänyt veteraaneille täy-

den palvelun noutamalla heidät kotoa ja viemällä konsertin jälkeen takaisin. Tätä ei kovinkaan moni käyttänyt kuitenkaan hyväkseen.

Juhlavuoden kunniaksi esiintyivät Veteraaneille Jakobstads Sångarbröder, director cantus, Carey Lillkungin johtamana ja Lau-lu-Jaakot, taiteellisen johtajana, Annami Hylkilän johdolla. Monipuolinen ohjelmisto käsitti tunnettuja säveliä Evert Taubesta, Rei-

no Helismaan ja Jukka Kuoppamäen kautta Fredrik Paciuksen Suomen laulun.

Kruunaksi, upealle konsertille, saatiin kuulla Taisto Tamminen esittämänä Veteraanien iltahuuto Tuomas Niemelän pianon säestyksellä, se sai monen mielen herkistymään ja silmäkulman kostumaan. Sotiemme veteraanien kiitoksen konsertista esitti David Leskinen.

LC Pietarsaaren presidentti Jyrki Jouppi on kaapannut kainaloonsa konsertin väliajalla Marianne Surma-ahon ja AMK:n yksikönjohtajan Helena Åkerlundin.